

شناسایی و اجرای احکام دادگاه‌های خارجی در ایران

◀ دکتر منصور پورنوری*

۱ مرجع رسیدگی پژوهشی
الف) آرای دادگاه کیفری استان در مورد جرایمی که مجازات آنها قصاص عضو، قصاص نفس، اعدام، جرایم مطبوعاتی، سیاسی و حبس دائم می‌باشد.
ب) آرای دادگاه‌های عمومی حقوقی در زمینه اصل نکاح و مهر، نسب، وصیت، وقف، حجر و احکامی که خواسته آن بیش از ۲۰ میلیون ریال باشد.

ج) آرای دادگاه‌های انقلاب در مورد جرایم علیه امنیت، جاسوسی، قاچاق مواد مخدر، عملیات تروریستی و توهین به مقامات.

۲- رسیدگی فرجامی به آرای دادگاه‌های عمومی حقوقی که از آن در شعبه تجدیدنظر، تجدیدنظر خواهی نشده باشد.

در مرتبه دوم دادگاه تجدیدنظر استان قرار گرفته است که در مرکز هر استان با دو قاضی تشکیل می‌شود و رای آن با امضای دو قاضی معتبر بوده و به شعب حقوقی و کیفری تقسیم می‌گردد. صلاحیت دادگاه تجدیدنظر استان به شرح زیر است:

الف) مرجع رسیدگی پژوهشی به آرای دادگاه‌های حقوقی عمومی که در مورد دعاوی غیرمالی و دعاوی مالی که ارزش خواسته آن بیش از سه میلیون ریال باشد.

ب) مرجع رسیدگی پژوهشی به آرای دادگاه‌های عمومی کیفری و انقلاب که در مورد جرایم ضبط اموال بیش از یک میلیون ریال، جرایمی که حداکثر مجازات قانونی آن بیش از سه ماه حبس یا شلاق یا جزای نقدی بیش از پانصد هزار ریال و انفصال از خدمت باشد.

در مرتبه سوم دادگاه‌های بدوی هستند که به تعداد کافی در بخش، شهرستان و مرکز استان مستقر بوده و به دو گروه تقسیم می‌شوند:

۱- دادگاه کیفری استان متشکل از ۵ قاضی است که رای آنها با اکثریت قضات معتبر می‌باشد و صلاحیت آن به شرح زیر است:

رسیدگی بدوی به جرایمی که مجازات قانونی آنها قصاص عضو، قصاص نفس، اعدام، رجم، حبس ابد و جرایم مطبوعاتی و سیاسی و رسیدگی

حقوقی کشورهای مختلف در این بعد و تلاش برای حل مشکلات اجرایی آن که شاید حاصل کنفرانس‌های جهانی باشد، قدم‌هایی است که به این سهم کمک می‌کند. رویه قضایی اجرای احکام دادگاه‌های خارجی در

ایران برای جامعه حقوق‌دانان ایران و خارج ناشناخته است. هر دادگاه بنابر استنباط خود از قانون می‌تواند رویه متفاوت از دادگاه دیگر در پیش گیرد و از آن دفاع کند. رویه قضایی در این خصوص نادر است و هنوز جایگاه خود را در مقایسه با سایر امور پیدا نکرده است. این امر شاید به دلیل کمبود درخواست اجرای احکام خارجی در ایران باشد. بدون شک اگر رویه قضایی و قانون اجرای احکام دادگاه‌های خارجی در ایران تحلیل و شناسانده شود، موجب اطمینان و اعتماد نظام‌های قضایی کشورهای خارجی به نظام قضایی ایران می‌شود. نگارنده که ریاست شعبه سوم دادگاه عمومی تهران را به عهده دارد و دستور اجرای چندین رای دادگاه‌های بیگانه را صادر کرده، در این مقاله سعی دارد تا قوانین و مقررات مربوطه را به اتکای رویه قضایی تشریح کند.

برای اینکه به جایگاه اجرای احکام خارجی در ایران پی ببریم، لازم می‌دانم به طور خلاصه سیستم قضایی ایران را توضیح دهم.

نظام قضایی ایران براساس حقوق نوشته است. براین مبنا بالاترین واحد قضایی، دیوان عالی کشور است که در راس دادگاه‌های حقوقی، کیفری و انقلاب و انتظامی و نظامی قرار گرفته است. دیوان عالی کشور دارای ۳۸ شعبه است که هر شعبه از دو قاضی تشکیل می‌شود. ریاست دادگاه با یکی از قضات است و آرای دیوان به امضای دو قاضی معتبر می‌باشد. دیوان کشور در عمل به شعبه‌های کیفری و حقوقی تقسیم گردیده و صلاحیت آن به شرح زیر است:

بشر درصدد تحقق بخشیدن به آرمان دهکده جهانی است و امروز توانسته است در بسیاری از ابعاد مانند ارتباطات، اقتصاد و تجارت به آرزوی خود دست یابد. ارتباطات الکترونیکی که فاصله انسان‌ها را حداکثر به ضخامت یک مایناتور کامپیوتر نزدیک کرده است، نقش مهمی در جهانی شدن ایفا می‌کند. تجارت با تولد سازمان تجارت جهانی (WTO)، مرزهای گمرکی و تولید و عرضه را مضمحل کرده است. علم حقوق هم همگام با سایر علوم در جهت جهانی شدن گام برمی‌دارد و توانسته است در رشته‌های مختلف مانند حقوق مالکیت ادبی و هنری، حقوق بشر، حقوق دریایی، حقوق اقتصادی و مالی و حقوق کیفری به یکنواخت شدن قوانین، جامه عمل بپوشاند و در جهت ایجاد یک نظام قضایی نوین بین‌المللی حرکت کند. در دهکده جهانی، حاکمیت‌ها مفاهیم کلاسیک خود را از دست داده‌اند و وظیفه هماهنگی و اجرای مقررات یکنواخت را مهم‌ترین وظایف حکومتی خود می‌دانند. تبعیض نژادی و نژادپرستی بسیار کمرنگ شده است و با انسان‌ها به عنوان اتباع دهکده جهانی رفتار می‌شود.

سهولت روابط تجاری بین‌المللی از یک طرف در گرو قوانین تجاری یکنواخت و از طرف دیگر حل و فصل اختلافات تجاری و حقوقی براساس قوانین متحدالشکل می‌باشد. نقش حقوق‌دانان در موقعیت‌های مختلف مانند قانون‌گذاری، قضاوت و وکالت و مشاور حقوقی، سرعت بخشیدن به پروسه یکنواخت شدن قوانین می‌باشد. یکی از ابعاد یکنواخت شدن قوانین، سعی در تنظیم قوانین یک شکل برای اجرای احکام خارجی است. بررسی نظام

به اتهامات وزرا، نمایندگان مجلس، سفراء، استانداران، فرمانداران، قضات و مدیران کل اطلاعات و شورای نگهبان و اعضای مجمع تشخیص مصلحت نظام.

۲- دادگاه عمومی حقوقی با یک قاضی و صلاحیت رسیدگی به کلیه دعوی حقوقی.

۳- دادگاه عمومی کیفری با یک قاضی و صلاحیت رسیدگی به کلیه دعوی و شکایات کیفری.

۴- دادگاه انقلاب با یک قاضی و صلاحیت رسیدگی به جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی و توهین به مقامات عالی رتبه جمهوری اسلامی، اقدام‌های تروریستی، جاسوسی، قاچاق مواد مخدر و اصل ۴۹ قانون اساسی.

دادگاه کیفری استان و دادگاه عمومی پس از صدور کیفرخواست به جرایم رسیدگی می‌کنند. کشف جرم، تعقیب متهم و انجام تحقیقات مقدماتی و تشکیل پرونده و صدور کیفرخواست با دادرسی می‌باشد که در رأس آن دادستان قرار گرفته و به تعداد کافی دادیار یا بازپرس دارد.

■ سایر دادگاه‌ها

مانند دادگاه نظامی که به دادگاه نظامی یک و نظامی دو تقسیم می‌شود که به جرایم خاص نظامیان رسیدگی می‌کند و مرجع پژوهشی بعضی از آرای آنها، دیوان عالی کشور است و همچنین دیوان عدالت اداری با صلاحیت رسیدگی به شکایات اشخاص علیه دولت و شهرداری‌ها و کمیسیون‌های مالیاتی و ماده ۱۰۰ قانون شهرداری و به‌علاوه شورای حل اختلاف که به اختلافات حقوقی رسیدگی می‌کند.

■ نظام حقوقی شناسایی و اجرای احکام دادگاه‌های خارجی در ایران (الف) احکام حقوقی

۱- نظام حقوقی کنترل محدود، که احکام خارجی را از جهت بعضی از شرایط معین شده در حکم خارجی بررسی می‌کند. از قبیل؛ صلاحیت قاضی، قطعی بودن حکم و تطبیق با نظام عمومی و داخلی مانند نظام حقوقی کشور ایتالیا.

۲- نظام حقوقی کنترل نامحدود، که در آن یک بررسی کلی روی حکم خارجی انجام می‌شود و قاضی می‌تواند آن حکم را بپذیرد یا به کلی رد کند.

۳- نظام حقوقی رد مطلق، که حکم بیگانه به هیچ وجه معتبر نیست و به طور مطلق از اجرای رای خارجی امتناع می‌کنند مانند بعضی از کشورهای اروپای شرقی.

۴- نظام حقوقی تجدیدنظر مطلق که در آن حکم خارجی از لحاظ ماهوی و شکلی مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.

ایران تا سال ۱۹۲۸ میلادی جزء گروه سوم بود؛

یعنی مطابق سیستم رد مطلق را اجرا می‌کرد و هیچ حکم خارجی را اجرا نمی‌کرد. علت آن مخالفت با رژیم کابینتولاسیون بود. با لغو رژیم کابینتولاسیون و تصویب قانون مدنی در ایران در ماده ۹۷۲ آن قانون مقرر شد که احکام صادره از محاکم قضائی را

نمی‌توان اجرا کرد، مگر اینکه مطابق قوانین ایران، امر به اجرای آن صادر شده باشد. این ماده در حقیقت، احکام مدنی را مورد شناسایی قرار می‌دهد، ولی لازم الاجرا بودن آنها را موکول به صدور امر اجرا می‌داند و سپس در ماده ۱۲۹۵ آن قانون، احکام دادگاه‌های خارجی را جزء اسناد تنظیم شده در خارج از ایران تلقی می‌کند و می‌گوید که آن اسناد دارای همان اعتباری خواهند بود که مطابق قوانین محل صدور دارند؛ به شرط اینکه اولاً بنا به علتی از علت‌های قانونی از اعتبار نیفتاده باشند، ثانیاً با قوانین مربوط به نظم عمومی یا اخلاق حسنه مخالف نباشند، ثالثاً کشور صادرکننده آن به موجب قوانین خود اسناد ایران را معتبر بداند و رابعاً نماینده سیاسی ایران در کشور صادرکننده سند یا نماینده سیاسی صادرکننده در ایران مطابقت آن را با قوانین کشور محل صدور تأیید کنند.

از آنجایی که اجرای حکم خارجی به منزله اعمال حاکمیت دولت صادرکننده حکم در قلمرو دولت اجرا کننده است، در قانون مدنی به ترتیب فوق یک استثنا به حاکمیت ملی ایران، در رسیدگی به امور وارد شده؛ یعنی انحصار مطلق دولت در امر رسیدگی قضائی حقوقی، قید احکام خارجی را پذیرفت، اما اجرای آن را در انحصار خود قرار داد و جزء حاکمیت دانست. به عبارت دیگر، قانون مدنی ایران، احکام خارجی را [به رسمیت] شناخته، اما در شناسایی و لازم الاجرا بودن آن قائل به تفکیک شده است.

همان طوری که در ماده ۹۷۱ قانون مدنی مقرر می‌دارد که «دعوی از حیث صلاحیت محاکم و

قوانین راجعه به آیین دادرسی مدنی تابع قانون محل صدور حکم می‌باشد»، بنابراین حکمی که در خارج از ایران صادر شود، با رعایت آیین دادرسی مدنی و صلاحیت دادگاه خارجی طبق قانون محل صدور حکم با رعایت مقررات ماده ۱۲۹۵ قانونی مدنی، خارجی تلقی می‌گردد. این نظریه در سال ۱۹۷۴ مورد تأیید اداره حقوقی وزارت دادگستری قرار

گرفت. به این ترتیب، احکام بیگانه با شرایط فوق در ایران شناسایی می‌شدند، اما اجرای آن تابع مقررات منسجمی نبود. تا اینکه مقررات اجرایی در این مورد با تصویب قانون اجرای احکام مدنی در سال ۱۳۵۶ تحولی در شناسایی و اجرای احکام خارجی در ایران به وجود آورد.

در نظام حقوقی متحول در مورد اجرای احکام خارجی براساس قانون اجرای احکام مدنی ضوابط معین و مشخصی در قانون به وجود آمد، به نحوی که مواد ۱۶۹ تا ۱۷۹ قانون اجرای احکام مدنی صراحتاً شرایط اجرای احکام مدنی در ایران را اعلام کرد.

نظام جدید و تکمیلی قانون ایران بین مسئله ایجاد حق و تأثیر حق، قائل به تفکیک شده است. یعنی حق ایجاد شده در خارج از ایران را واجد اثر دانسته و اجرای آن را تابع قوانین ایران قرار داده

است، و روش ایران، روش قرار اجرا را پذیرفته و حکم خارجی را در قالب و اجرای احکام داخلی می‌ریزد. در این نظام جدید، احکام خارجی‌ای قابل اجرا هستند که کشور صادرکننده حکم طبق قوانین داخلی خود، یا عهدنامه یا قرار دادگاه، احکام صادره از ایران را معتبر بداند. در این خصوص، دولت ایران با کشورهای مختلفی قرارداد دوجانبه منعقد کرده است. مثلاً در ماده ۵ قرارداد اقامت و دریاوردی بین دولت ایران و فرانسه به تاریخ ۱۹۶۶، در مورد برخورداری اتباع دو کشور از حقوق مساوی در قلمرو یکدیگر، ماده ۱۹ قرارداد عمومی ۱۹۵۴ لاهه را پذیرفته که به موجب آن هر یک از دولت‌های ایران و فرانسه به طور ضمنی با شرایطی، قابل اجرا بودن احکام مدنی قطعی کشور دیگر را در کشور خود پذیرفته اند. و به علاوه در ماده ۳ «عهدنامه مودت و اقامت» بین ایران و اتریش به تاریخ ۱۹۶۵ میلادی دو کشور توافق کردند تا پس از احراز قطعیت حکم، احکام دادگاه‌های ایران و اتریش در قلمرو آنها طبق قانون اجرای احکام کشور اجراکننده قابل اجرا شوند.

در این مورد طبق ماده ۱۷۱ قانون اجرای احکام؛ اگر در معاهده یا قرارداد بین ایران و کشور صادرکننده [رای] - مثلاً اتریش یا فرانسه - ترتیب و شرایط خاصی برای اجرای حکم مقرر شده باشد، حکم به همان ترتیب و شرایط عهدنامه اجرا می‌شود، یعنی مقررات عهدنامه بر قانون ایران برتری پیدا می‌کند و در این معاهدات شناسایی خود به نحوی به احکام داده شده است و همچنین موافقت نامه ایران و روسیه مصوب ۱۹۹۹ میلادی در ماده ۳ مقرر می‌دارد که معاضدت قضائی علاوه بر انجام تحقیقات از طرفین دعوی، شامل شناسایی و اجرای تصمیمات قضائی در پرونده‌های مدنی نیز می‌شود.

به علاوه، عین مقررات ماده ۳ کنوانسیون نیز در کنوانسیون ۱۹۷۵ روابط کنسولی بین ایران و اتریش در مورد شناسایی و اجرای تصمیمات قضائی به تصویب طرفین رسیده است.

توافق‌نامه اخیر دولت ایران و جمهوری آذربایجان در تاریخ ۱۹۹۸ در ماده ۳۷ تصمیمات لازم الاجرای قضائی طرفین در امور مدنی و خانوادگی و جبران ضرر و زیان ناشی از جرم را متقابلاً معتبر و قابل اجرا می‌داند.

در غیاب موارد سه گانه فوق معامله متقابل نیز مستممکی است که اجرای احکام خارجی در ایران را امکان‌پذیر می‌سازد.

حقوق بین الملل در مقیاس وسیعی بر پایه رفتار متقابل استوار است. مفهوم آن این است که کشور صادرکننده و کشور اجراکننده حکم، احکام یکدیگر را بشناسند و در کشور خود اجرا کنند. عمل متقابل ممکن است به موجب قانون ایجاد شود یا به موجب معاهده و یا رویه محاکم. نمونه‌ای از عمل متقابل که به وسیله عهدنامه بین ایران و کشورهای دیگر مقرر گردیده است، در قرارداد بین آذربایجان و ایران در

با لغو رژیم کابینتولاسیون و تصویب قانون مدنی در ایران در ماده ۹۷۲ آن قانون مقرر شد که احکام صادره از محاکم قضائی را نمی‌توان اجرا کرد، مگر اینکه مطابق قوانین ایران، امر به اجرای آن صادر شده باشد.

سال ۱۹۹۸ می‌باشد. در قانون آیین دادرسی مدنی ایران مواد ۲۹۱ و ۲۹۲ شرط معامله متقابل را برای انجام نیابت قضائی پذیرفته و تجویز کرده است. یکی از راه‌های ایجاد معامله متقابل رویه محاکم کشورهاست که شعبه سوم دادگاه عمومی تهران برای پایه ریزی و ایجاد چنین روشی جهت اجرای احکام خارجی در پیش گرفته است. شعبه سوم دادگاه عمومی تهران طی قراردادهای جداگانه حکم دادگاه هامبورگ آلمان را لازم الاجرا دانسته و مبادرت به صدور اجرائیه کرده و طی دادنامه مقرر داشته است که: با توجه به مستندات ابرازی و نهایی بودن حکم دادگاه هامبورگ و دستور اجرای آن حکم توسط دادگاه و اقامتگاه خواننده در حوزه قضائی تهران، مستنداً به مواد ۱۶۹ و ۱۷۰ قانون اجرای احکام مدنی مصوب سال ۱۳۵۶ و مواد ۹۷۲ و ۹۷۱ قانون مدنی دادگاه قرار لازم الاجرا بودن حکم دادگاه هامبورگ را صادر و اعلام می‌دارد و مقرر می‌کند دفتر اجراییه صادر شود.

در یک پرونده دیگر که تنفیذ و اجرای دادنامه شماره ۹۹/۱۳۴۸ و ۹۹/۱۳۲۳ دادگاه تجدیدنظر تجارت کویت خواسته شده بود، موضوع پرونده از این قرار بود که خواهان علیه خواننده مبادرت به طرح دعوی، برای مطالبه بهای فرش فروخته شده به خواننده را کرد.

دادگاه بدوی کشور کویت به استناد ماده ۲۶۳ قانون مدنی کویت حکم به محکومیت خواننده صادر کرد. تقاضای خواننده برای تجدیدنظر در دادگاه تجدیدنظر مردود شد و پس از قطعیت آن و دستور اجرا توسط دادگاه کویت خواهان در ایران و در محل اقامتگاه خواننده واقع در تهران تقاضای اجرای رای را کرد که دادگاه پس از بررسی مدارک پرونده در جلسه فوق‌العاده مورخه ۱۶/۲/۸۲ به شرح زیر دادنامه شماره ۱۰۵ مورخه ۱۶/۲/۸۲ را صادر کرد:

■ قرار لازم الاجرا بودن رای دادگاه تجدیدنظر تجارت کویت

در خصوص درخواست خواهان به طرفیت خواننده دایره به شناسایی و اجرای دادنامه شماره ۹۹/۱۳۴۸ و ۹۹/۱۳۲۳ دادگاه تجدیدنظر تجارت کویت با توجه به مدارک استنادی از قبیل رای دادگاه، قطعیت آن و گواهی سفارت ایران در کویت مبنی بر مطابقت رای با قوانین کویت و همچنین صدور دستور اجرای آن توسط دادگاه کویت و اینکه جهات ردی برای تقاضا وجود ندارد، مطابق مواد ۹۷۱ و ۹۷۲ قانون مدنی و مواد ۱۶۹ و ۱۷۰ قانون اجرای احکام مدنی قرار لازم الاجرا بودن حکم صادر و اعلام می‌گردد. این قرار قطعی است. مقرر می‌شود؛ دفتر، اجرائیه صادر و پرونده از آمار کسر گردد.

علاوه بر شرایط فوق، حکم خارجی باید قطعی و لازم الاجرا شده باشد و دستور اجرایی از طرف دادگاه صادرکننده حکم نیز صادر گردیده باشد. باید

گفت که این شرط قانون ناظر به اعتبار امر مختومه و قضیه محکوم بها است که از قواعد نظم عمومی تلقی می‌شود. این شرط ناظر به احکامی است که طی آنها قوه قضائیه یک کشور، حق یک طرف دعوی را تصدیق کرده و صرف نظر از موارد استثنایی، کاشف از وجود حق باشد. به هر حال، قانون‌گذار ایران به این موضوع عنایت داشته که دعوی باید در نقطه‌ای به پایان برسد و طرفین مکلف به پذیرش نتیجه دعوی باشند. به عبارت دیگر، موضوعی که یک بار مورد رسیدگی قضائی قرار گرفته، برای همیشه نسبت به اصحاب دعوی مختومه و فیصله یافته تلقی گردد و از صدور دو بار رای، درباره موضوع واحد و ائتلاف امکانات قضائی و وقت و هزینه طرفین برای ورود مجدد به تشریفات اقامه دعوی دوباره و صدور رای معارض بین المللی خودداری شود.

حکم قطعی و لازم الاجرای صادره از دادگاه خارجی اعتبار امر مختومه را داشته و این اعتبار به هیچ وجه از حکم خارجی سلب نشده و محکمه ایرانی باید آن را با احراز شرایط دیگر [به رسمیت] بشناسد و نتیجه اینکه حق رسیدگی ماهوی به محکمه ایرانی تجویز نشده است. تصمیم قضائی مورد درخواست در صورتی از اعتبار امر مختومه برخوردار می‌شود که مطابق

قانون کشور صادرکننده به شکل حکم باشد، در غیر این صورت اوامر و دستورات مانند دستور موقت یا قرار تأمین مضمون امر مختومه واقع نمی‌گردد.

قطعی و لازم الاجرا بودن حکم خارجی را طبق قانون کشور صادرکننده حکم باید تشخیص داد. مثلاً اگر تصمیم قضائی در خارج از قلمرو کشور صادرکننده قابل اجرا نباشد، مانند حکمی که مطابق قانون کشور صادرکننده حکم در مورد احوال شخصیه

که از آن درخواست اجرای حکم شده است صادر گردیده است باشد، قابلیت اجرایی ندارد، زیرا احوال شخصیه طبق ماده ۶ قانون مدنی ایران تابع قانون کشور متبوعه شخص است. مختومه نبودن موضوع و حکم غیرقطعی که وصف اعتبار محکوم بها را پیدا نکرده است، در ایران قابل اجرا نیست، زیرا ماده ۹۷۱ قانون مدنی مقرر می‌دارد که مطرح بودن دعوی در محکمه خارجی رافع صلاحیت دادگاه ایرانی نخواهد بود. در این ماده، عبارت مطرح بودن دعوی ناظر به دعوی است که هنوز مشمول امر مختومه نشده است.

قاضی ایرانی علاوه بر اینکه راساً و به طور مستقل شرایط اجرای احکام خارجی را احراز می‌کند، صلاحیت دادگاه صادرکننده را نیز از دو نقطه نظر مورد توجه قرار می‌دهد: نخست از نظر صلاحیت عمومی یعنی از نظر بین المللی از این حیث که قوه قضائیه کدام کشور در دعوی صالح به رسیدگی بوده و دیگری از جهت صلاحیت ذاتی و نسبی دادگاه صادرکننده رای که البته برای قاضی ایرانی صلاحیت ذاتی و نسبی اهمیت ندارد، زیرا

طبق قواعد بین الملل خصوصی، صلاحیت عمومی مورد بررسی واقع می‌شود. تقاضای اجرای حکم با درخواست امکان‌پذیر است و نیازی به تقدیم دادخواست و صرف هزینه دادرسی ندارد. مطابق ماده ۱۷۰، درخواست اجرای حکم به دادگاه صالح باید ارائه شود. دادگاه صالح برای اجرای حکم، دادگاه عمومی شهرستان محل اقامت یا سکونت محکوم علیه و یا اگر محل اقامت یا سکونت در ایران نداشته باشد، دادگاه عمومی حقوقی شهرستان تهران است. به درخواست اجرای حکم که حاوی مشخصات محکوم له و محکوم علیه باشد، باید مدارک ذیل ضمیمه شود:

- ۱) رونوشت حکم دادگاه خارجی که صحت مطابقت آن با اصل، توسط مأمور سیاسی یا کنسولی کشور صادرکننده حکم گواهی شده باشد.
- ۲) ترجمه رسمی گواهی شده آن به زبان فارسی.
- ۳) رونوشت دستور اجرای حکم از طرف مرجع صلاحیت‌دار صادرکننده حکم و ترجمه فارسی آن.
- ۴) تصدیق نماینده سیاسی یا کنسولی ایران در کشور صادرکننده حکم یا نماینده رسمی و کنسولی کشور صادرکننده حکم در ایران دایره به صدور دستور اجرا از مقامات صلاحیت‌دار.
- ۵) گواهی امضای نماینده سیاسی کشور خارجی صادرکننده حکم مقیم ایران از طرف وزارت امور خارجه.

■ نحوه رسیدگی دادگاه

دادگاه در جلسه اداری فوق‌العاده تقاضا و مدارک را بررسی و در صورت احراز شرایط، قرار قبول تقاضای لازم الاجرا بودن حکم را صادر و دستور اجرا می‌دهد.

در صورتی که دادگاه، تقاضا را رد کند، متقاضی ظرف ده روز می‌تواند به دادگاه تجدیدنظر استان شکایت پژوهشی نماید و دادگاه تجدیدنظر در وقت فوق‌العاده تصمیم می‌گیرد. تصمیم دادگاه تجدیدنظر قطعی است.

■ نحوه اجرای حکم

حکم خارجی دارای همان اعتباری است که در کشور صادرکننده برای آن قائل هستند، زیرا قدرت اجرایی خود را از یک طرف از قدرت عمومی که طبق قانون اساسی به قاضی واگذار شده و از طرف دیگر از اراده قاضی که حق را ظاهر ساخته، نشأت می‌گیرد. ارزش و اعتبار آن به درجه‌ای است که قانون و قاضی به آن می‌دهد و تساوی ارزش احکام در کشورهای مختلف با تساوی حاکمیت‌ها هماهنگی دارد.

اجرای حکم خارجی در ایران، طبق قانون اجرای احکام مدنی انجام می‌شود و در صورت بروز اختلاف ناشی از اجرای حکم، طبق ماده ۲۶ قانون اجرای احکام مدنی توسط دادگاه اجراکننده حکم حل و فصل می‌شود.

علی‌رغم موارد فوق، در صورت وجود یکی از جهات زیر، دادگاه ایران درخواست اجرای حکم خارجی را مردود اعلام می‌کند:

۱- در صورتی که حکم خارجی با قوانین مربوط

به نظم عمومی و اخلاق حسنه ایران مغایرت داشته باشد.

نظم عمومی عبارت است از رعایت قواعد و مقررات آمره اعم از ماهوی و شکلی که افراد نمی‌توانند به وسیله قرارداد از آن سرپیچی کنند، به حدی که عدم رعایت و نقض آنها مخالف نظم عمومی تلقی می‌شود. تشخیص نظم عمومی و مخالفت با آن با قاضی است. مثلاً طبق ماده ۹۶۶ قانون مدنی ایران تصرف و مالکیت اموال منقول و غیرمنقول در هر کشوری تابع قانون محل وقوع است. هر حکمی که مغایر این قاعده باشد، مخالف نظم عمومی ایران محسوب می‌شود. اخلاق حسنه نیز عبارت است از مجموعه قواعد و مقرراتی که وجدان اجتماعی برای حفظ نظام خود آنها را پسندیده و مخالفت با آن ضد اخلاق عمومی و اخلاق حسنه محسوب می‌شود. اخلاق حسنه بستگی به زمان و مکان دارد و در هر جامعه و در هر زمانی دارای مفهوم خاصی است که تشخیص آن به عرف واگذار می‌شود. به هر حال، احراز موارد فوق به عهده قاضی مجری حکم می‌باشد.

۲- حکم خارجی با مقررات عهد بین الملل که ایران عضو آن است، مغایر باشد.

به طور کلی طبق ماده ۹ قانون مدنی، مقررات عهدی که بر طبق قانون اساسی بین دولت ایران و سایر دول منعقد شده باشد، در حکم قانون است. بنابراین، مغایرت حکم خارجی با مقررات این گونه عهدنامه‌ها به معنی مغایرت با قوانین داخلی ایران است و حکم خارجی در این مورد اجرا نمی‌شود.

۳- مغایرت حکم خارجی با قوانین خاص ایران. این مورد نیز مانند بند ۲ است با این تفاوت که منشأ قوانین قبلی معاهدات می‌باشند. در حالی که منشأ این مقررات قوانین داخلی است. اگر حکم خارجی مغایر قوانین داخلی باشد، قابل اجرا نیست. مثلاً طبق ماده ۶ قانون مدنی، قوانین مربوط به احوال شخصیه از قبیل نکاح، طلاق، اهلیت اشخاص و ارث در مورد کلیه اتباع ایران ولو اینکه مقیم در خارج باشند مجری می‌داند. یا ماده ۸ آن قانون اموال غیرمنقول که اتباع خارجه در ایران بر طبق عهد تملک کرده یا می‌کنند، از هر جهت تابع قوانین ایران محسوب می‌کند.

رویه قضائی ایران دلالت بر اجرای این قسمت از قانون دارد. مثلاً دادگاه خانواده ایران در تاریخ ۸۱/۸۷ در رسیدگی به تقاضای تنفیذ و حکم طلاق صادره از دادگاه دانمارک بدون صدور دستور اجرا، وارد ماهیت دعوی شده و به تقاضای خواهان، درخواست تنفیذ و طلاق وی را طبق قوانین ایران رسیدگی کرده و حکم مورد درخواست را اماره و قرینه‌ای برای حکم طلاق خود فرض کرده و پس از رسیدگی ماهیتی به استناد ماده ۱۱۳۰ قانون مدنی ایران حکم طلاق صادر کردند.

در احکام جداگانه دیگری به تاریخ ۸۰/۱۰/۷ به درخواست تنفیذ طلاق رسیدگی و با این استدلال که حکم دادگاه طلاق صادره از سوی دادگاه عالی کالیفرنیا حاکی از اعلام خاتمه رابطه زناشویی بوده و تأیید مراتب شرعی بودن آن از طرف سردفتر ازدواج اسلامی و اجرای صیغه طلاق شرعی با شرایط

شرعی به استناد ماده ۶ و ۹۷۲ قانون مدنی، حکم دادگاه کالیفرنیا را تنفیذ کردند. در حکم دیگری به تاریخ ۷۹/۵/۳ در پاسخ به تنفیذ حکم طلاق صادره از دادگاه کالیفرنیا، دادگاه خانواده تهران می‌گوید که با توجه به اینکه طرفین از اقلیت‌های مذهبی ارامنه ایران بوده و طلاق مطابق مقررات دین مسیح صادر و اجرا شده است و اسناد و مدارک تقدیمی و مطابقت آن مورد تأیید سفارت ایران در آمریکا و نیز خلیفه گری ارامنه قرار گرفته، به استناد ماده واحده قانون اجازه رعایت احوال شخصیه ایرانیان غیرشیعه حکم را تنفیذ کردند.

در این موارد رویه دادگاه‌های خانواده صرفاً صدور اجرائیه طبق قانون اجرای احکام نمی‌باشد، بلکه برای اعتبار بخشیدن به آرای صادره وارد ماهیت می‌شوند و سپس با احراز مطابقت آن با قوانین ایران حکم را شناسایی و معتبر اعلام می‌دارند که این رویه مغایر قانون اجرای احکام خارجی است، زیرا طبق آن قانون دادگاه با احراز قطعیت و لازم الاجرا بودن حکم دستور اجرا صادر می‌کند و اگر حکم خارجی مغایر قوانین ایران باشد، به استناد مغایرت آن با قوانین داخلی و بند ۴ ماده ۱۶۹ بایستی تقاضا را رد نماید.

۴- حکم اعتبار خود را از دست داده باشد.

«حکم معتبر» حکمی است که بر طبق قانونی که بر آن حکومت می‌کند، به وجود آمده و تمام شرایط که مطابق قانون محل برای تشکیل آن لازم است رعایت شده و معتبر باقی بماند. به هر علت قانونی، که حکم اعتبار خود را از دست بدهد، قابلیت اجرایی خود را طبق بند ۴ ماده ۱۶۹ قانون اجرای احکام از دست خواهد داد. یکی از مواردی که می‌تواند حکم را از اعتبار ببندد، شمول مرور زمان به حکم است.

۵- حکم مخالف حکم خارجی در یکی از دادگاه‌های ایران صادر شده باشد.

صرف صدور حکم مغایر حکم خارجی در ایران قبل از صدور حکم خارجی ولو اینکه اجرائیه در مورد آن صادر نشده باشد، مانع اجرای حکم خارجی خواهد بود. صدور چنین حکمی حتی در قوانین داخلی مثلاً در قانون آیین دادرسی مدنی ایران در بند ۴ ماده ۴۲۲ موجه نبوده و از موارد اعاده دادرسی است که نهایتاً موجب نقض یکی از احکام خواهد بود.

۶- رسیدگی به موضوع دعوی مطابق قوانین ایران اختصاص به دادگاه‌های ایران داشته باشد.

در این قسمت دادگاه ایران صلاحیت دادگاه خارجی را مطابق قوانین ایران می‌سنجد که اگر صلاحیت با دادگاه خارجی باشد، مشکلی به وجود نمی‌آید، اما اگر طبق قوانین ایران رسیدگی به دعوی در صلاحیت خاص دادگاه‌های ایران باشد، حکم خارجی قابل اجرا نیست.

مثال‌های مختلفی می‌توان در قانون ایران ذکر کرد.

مثلاً ماده ۳۵۵ قانون امور حسبی ایران می‌گوید که رسیدگی به دعوی راجع به ترکه اتباع خارجه در ایران در صلاحیت دادگاه ایران است، یا مثلاً در ماده ۱۶ قانون آیین دادرسی مدنی ایران قید شده است: «در صورتی که موضوع دعوی مربوط به مال منقول و غیرمنقول با منشأ واحد باشد در دادگاه محل وقوع مال غیرمنقول به آن رسیدگی می‌شود.»

۷- حکم راجع به اموال غیرمنقول واقع در ایران و حقوق متعلق به آن باشد،

این شرط در واقع یکی از مصادیق شرط ششم است. همانطور که در ماده ۱۲ قانون آیین دادرسی مدنی مقرر شده است که دعوی مربوط به اموال غیرمنقول اعم از دعوی مالکیت، مزاحمت، ممانعت از حق، تصرف عدوانی و سایر حقوق در دادگاه محل وقوع مال غیرمنقول رسیدگی می‌شود. بالطبع اگر مال غیرمنقول در ایران واقع باشد، حکم خارجی نسبت به آن بلااثر است.

ب - احکام امور حسبی

لازم به توضیح است که در امور حسبی نیز احکام خارجی طبق قانون ایران شناسایی می‌شوند. مثلاً در ماده ۳۵۶ قانون امور حسبی گفته شده که تصدیق صادره از مقامات صلاحیتدار کشور متوفی راجع به ارث اتباع خارجه یا انحصار آنها

احکام قضائی کشورهای بیگانه راجع به محکومیت اتباع ایران یا محکومیت کسانی که قبلاً تابعیت ایران را داشته یا بیگانگان یا کسانی که تابعیت معینی ندارند و در خاک ایران مقیم هستند و در سجل کیفری آنها قید می‌شود مشروط به [این است که] موضوع محکومیت آنها به موجب قوانین ایران نیز بره شناخته شده باشد.

پس از احراز اعتبار آن در دادگاه ایران از حیث صدور و رعایت مقررات مربوطه به اعتبار اسناد تنظیم شده در خارج، به طور محدود قابل ترتیب اثر است.

ج - احکام جزایی

شناسایی و اجرای احکام جزایی؛ ایران به موجب معاهدات دوجانبه با بعضی از کشورها، احکام جزایی را مورد شناسایی و اجرا قرار داده است. می‌توان به معاهده دوجانبه ایران و آذربایجان مصوب ۱۹۹۸ که

در ماده ۳۷ شناسایی و اجرای احکام جزایی را در قسمت ضرر و زیان ناشی از جرم پیش بینی کرده است، اشاره کرد. و به علاوه در تبصره ذیل ماده ۲ آیین نامه سجل قضائی آمده است که «احکام قضائی کشورهای بیگانه راجع به محکومیت اتباع ایران یا محکومیت کسانی که قبلاً تابعیت ایران را داشته یا بیگانگان یا کسانی که تابعیت معینی ندارند و در خاک ایران مقیم هستند و در سجل کیفری آنها قید می‌شود مشروط به [این است که] موضوع محکومیت آنها به موجب قوانین ایران نیز بره شناخته شده باشد.»

منابع:

- ۱- قانون آیین دادرسی کیفری دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب سال ۱۳۷۸.
 - ۲- قانون آیین دادرسی مدنی دادگاه‌های عمومی مصوب سال ۱۳۷۹.
 - ۳- قانون اجرای احکام مدنی مصوب سال ۱۳۵۶.
 - ۴- قانون مدنی.
- نویسنده: دکتر منصور پورنوری
* دپارتمان مجازی پژوهش‌های حقوقی